

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת משפטים חגיגה יב. – טז:

פיר"ח, יעו"ש, וא"כ לכאוף ה"ה באדם הראשון עצמו], וזה אני א-ל ש-ד-י שאמרתי לעולמי די שיהיה קץ כל בשר, לכך פרה ורבה.

יב: ואת הארץ למה לי, להקדים שמים לארץ.

הקשה הטו"א, הא אמר בברכות [מא]. כל המוקדם בפסוק זה [ארץ חטה ושעורה וגו'] מוקדם לברכה, אע"ג דלא כתיב "את", וי"ל דשאני התם דלאחר שמנה חמשה מינים, הפסיק ב"ארץ", דכתיב ארץ זית שמן ודבש, והיינו טעמא דהפסיק, להקדים ראשון לארץ שני, לשני לארץ קמא, וכן להקדים שני לארץ שני, לשלישי לארץ קמא, כדאמר התם, ש"מ דקודם [בפסוק] קדים [לברכה], דאל"כ אפסוקי בארץ בתרא למה לי. וכ"ע"ז השפ"א, ולדידי לק"מ, דודאי הכתוב מקדים האי דמשובח טפי, [ולפי"ז לא נכתב הפסוק ללמד דין קדימה בברכות, רק שהקדים המשובח, ומסברא אית לן למימר דיברך על המשובח], ואה"נ דשמים חשובין טפי מארץ, אך כיון דהכתוב פירש סדר הבריאה דברא את השמים והארץ, ובעינין למילף דשמים נבראו מוקדם, זה לא היה נלמד בלי "את", מטעם שכ' רש"י, אבל עכשיו דכתיב ו"את", משמע דסדר הבריאה היה שמים מוקדם.

יב: אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות וכו'.

המהרש"א נתקשה, וכי משום שאינן יודעות, אוי להם, ופירש שאינן יודעות שבבחירתן העולם עומד בקיום התורה ומצוותיה. יעו"ש באורך. וז"ל הבן יהוידע, כיון בזה האוי ואבוי, על הפילוסופים שסומכין על השערת שכלם ומראה עיניהם, ובודים דברים מדעתם בענייני השמים וכוכבים ומזלות, וגם מדברים אשר בארץ מתחת כפי השערתם, ועושים דבריהם ליסוד מוסד ובונים עליו בנין, ומחליטים הדברים לאמת כאילו עלו שמים ובעיניהם ראו ויספרו וכו', שכל אחד בונה במה לעצמו וגוזר איזה ענין שחושבו ומחליטו לאמת ע"פ השערת שכלו וכו', ובזה בין תבין היטב מה שקרא ר' יוסי עליהם אוי ואבוי, [עיי"ש שהביא מספר הברית משל נמרץ ע"ז].

יב: א"ר יהודה שני רקיעים הן.

כ' הטו"א, משמע דלית ליה לרב יהודה דז' רקיעין הן, וקשה לי, הא בפ"ד דמנחות [לט]. גבי חוליות שבציצית אמר, תנא, הפוחת אל יפחות משבעה כנגד ז' רקיעים, והמוסיף אל יוסיף על י"ג, כנגד ז' רקיעין וששה אורין שביניהם. ושמא י"ל, דרב נמי מודה דז' רקיעין הן, אלא דקאמר דמקרא לא מוכח אלא דב' רקיעין הן דכתיב השמים ושמי השמים. ודוחק. ועיין בדבריו לקמן [יג]. אהא דקאמר התם עוד רקיע אחד למעלה מראשי החיות, והקשה ג"כ מההיא דמנחות, דא"כ הול"ל הפוחת לא יפחות מח', ולא יוסיף על ט"ו, דהא הווי להו ח' רקיעין וז'

יב. עשרה דברים נבראו ביום ראשון וכו' אור וחושך.

כ' הגריעב"ץ וז"ל, ש"מ חושך דבר ממשי, לא העדר בלבד כדעת המתחכמים, וכך מוכיחים כמה מקראות, עם שיש חילוק בין חשך של לילה טבעית שסיבתו ודאי העדר אור השמש, ובין חושך דתחילת היצירה, וכן חושך דמצרים שהיה בלתי טבעי. [וע"ע מהרצ"ח].

יב. כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול וכו' עמד וגזו.

כ' בעיין יעקב, נראה דודאי אין המלכה חדשה אצל הקב"ה, והוא יודע הכל ומ"מ הבחירה ביד האדם, אך ורק ללמוד אדם מדעת קונו, אף אם כבר עשה איזה דבר, וראה שנעשה שלא כהוגן, שאל יתעצל מלחדש הדבר אשר כבר עשהו ולתקנו, דכיון שראה בדורות הרעים שקלקלו בשביל רוב טובה שהשפיע [עיין סנהדרין קח.], וכ"ש אילו השפיע להם שפע אור הגדול, לכך גזו לצדיקים לעתיד לבא.

ובבן יהוידע כ' וז"ל, הא דבראו וגזו אח"כ, ולא איחר בריאתו עד לעתיד, דהא הוא ידע זה מעיקרא, נ"ל בס"ד, כדי שידעו הצדיקים שהם טורחים כדי ליקח מה שמוכן להם מכבר, ולא כדי שיכין להם אח"כ. א"נ, שצריך להשלים כל הבריאה מעיקרא, שכך גזרה חכמתו ית', דאין כל חדש תחת השמש. ועוד הטעם ללמד לבני אדם, שאם יש ביד אדם אור תורה, ורואה שיש בני"א שאינם מהוגנים, יגזו הדברים בלבו ולא יגלם, כמש"כ [תהילים קי"ט, י"א] בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך.

יב. כיון שראה אור שגזו לצדיקים, שמח.

ז"ל המס"י [פ"א], כי העולם נברא לשימוש האדם וכו', ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו, ומשתמש מן העולם רק להיות לו סיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה, והעולם עצמו מתעלה עמו, כי הנה עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו ית', והוא כענין מה שאמרו חז"ל בענין האור שגזו הקב"ה לצדיקים וכו'.

יב. דאמר ר"ל מאי דכתיב אני א-ל ש-ד-י, אני הוא שאמרתי לעולמי די.

כ' בעיין יעקב, וכן מצינו בפ' וישלח [בראשית ל"ה, י"א] ויאמר לו אלקים אני א-ל ש-ד-י פרה ורבה, לפי שעיקר מצות פרו ורבו שנצטווה אדם הראשון היה אחר שחטא, כדאיתא בחזקוני פ' בראשית, כיון שנגזר עליו מיתה, כדי לקיים המין לשבת יצרה מצווה על פו"ר, [עיין בע"ז [ה].] אמר ר"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו [עושי העגל], שאלמלא הן לא חטאו, אנו לא באנו לעולם, [שהיו כמלאכים ולא הולידו בנים, רש"י]. והכתיב ואתם פרו ורבו, עד סיני. [אבל אתם חבלתם בעצמכם, אכן כאדם תמותו, ואתם פרו ורבו, עד סיני.]

אורין. ות' וז"ל, ושמא י"ל, כיון שאין לנו רשות לדבר ברקיע זה השמיני, [כדמסיק התם עד כאן יש לך רשות לדבר וכו', וס"ל להטו"א דעד כאן ולא עד בכלל, ודקאמר תו התם מכאן ואילך אין לך רשות, אף רקיע זה [ואויר שבינו לבין מה שקדם לו] בכלל האיסור], כנגדו וכנגד אוירו לא תקנו רבנן מנין חוליות. [ואולי י"ל לפ"ז, דמאי דכתיב בציצית וראיתם אותו וגו', נכלל בזה גם ראיית עיני השכל, להתבונן בהנך רקיעים שכנגדן, למי שראוי לכך].

יב: ר"ל אמר שבעה, ואלו הן, וילון וכו', וילון אינו משמש כלום וכו', רקיע שבו חמה וכו'.

כ' המהרש"א, בפרטי הדברים במאמר הזה לא ידענו לכוון להם, ועל כן אמרתי לי בזה במופלא ממך אל תדרוש. וז"ל פיר"ה, אלו כולן קבלה הן הלכה למשה מסיני, וקראי אסמכתא בעלמא הן, ואינן מדרשות, שאינם דברים הנאמרים מן הדעת כלל, אלא דברי קבלה הן.

יב: שחקים שבו ריחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים.

כ' המהרש"א בח"א, היה נראה לפרש לצדיקים שבדור המדבר, כדמייתי מקרא דכתיב אדור המדבר. אבל האי קרא לאו בצדיקים איירי, דכתיב לעיל מיניה כי לא האמינו באלקים וגו' וכתב וינסו א-ל וגו'. ובגירסת הילקוט טוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא [וכן הגיה הב"ה בגמ' דידן], וניחא טפי, ומייתי לה מדור המדבר שנא' ויצו שחקים וגו', שנתן להם הקב"ה ג"כ מאותו מן שהיה מוכן לעתיד, ואפשר שעל כן אמרו בפ' חלק [קת.]. שאין לדור המדבר חלק לעוה"ב, שכבר קבלו חלקם מן המן בעוה"ז, [והא דמשמע בקראי דמשום חטא המרגלים איבדו חלקם בעוה"ב, לכא' צ"ל לפי המהרש"א, שאם לא היו חוטאים, היו ראויין לאכול מן זה בלא שינכו מזכויותיהם וחלקם לעוה"ב, וע"י שחטאו ושוב לא היו ראויין, הוא שנידונה אכילתם בתורת קבלת חלקם לעוה"ב].

יב: וחשות ביום, מפני כבודן של ישראל [שמקלסין ביום, רש"י] שנא' יומם יצוה ד' חסדו וגו'.

כ' בבן יהוידע, פירוש, מה שאומרים ישראל בעמידה שלש ראשונות ושלש אחרונות דברי שבח להקב"ה, נקרא חסד גדול מאתו ית', שנתן להם רשות לספר בשבחו, וכמו שפירשו הראשונים ז"ל בפסוק טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך [תהילים ס"ג ד'], רצה לומר, טוב אצלי החסד הזה יותר מן החיים שלי, והוא, אשר נתת לי רשות ששפתי ישבחונך. ולזה אמר יומם יצוה ד' חסדו, ר"ל יצוה אותנו בלבד על חסדו שהוא נתינת רשות לשבחו, ובלילה עמי, ר"ל יש שירה של מלאכים שתצטרף עמי, וזה החסד וכו' הוא ניתן בתוך "תפלה לא-ל-חיי", שנתן לנו רשות לשבחו בשלש ראשונות ושלש אחרונות.

יב: כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים.

כ' בעיון יעקב, תיבת "כל" אתי לרבוויי אפילו אם הוא ת"ח, ששיחתן ג"כ צריכה לימוד [סוכה כא:], אפ"ה אין לו לפסוק מד"ת שנמשלה למים ולחם. לכך מדה כנגד מדה שורש רתמים לחמם.

יב: ערבות, שבו צדק משפט וצדקה וכו'.

כ' המהרש"א, צדק וצדקה שני ענינים הם, דצדק למעט עושה עול, [וצריך לחלק בין משפט לצדק, ובאילת השחר לרבינו המלבי"ם [אות תקי"ז] כ' וז"ל, המשפט הוא כפי שורת הדין, והצדק יסקיף על הענין והנידון והנדונים, וכפי צורך הזמן והמקום והיושר וכדומה, עכ"ל], וצדקה כמשמעו, שנותן דבר ואינו חייב לתת לו אלא בדרך צדקה.

יג. בן בנו של נמרוד הרשע.

רש"י בפסחים [צד:] פירש לאו דוקא בן בנו, אלא כלומר מזרע נמרוד, [ואיכא למימר דמזרעו היה מן האם, אע"פ שאותו הרשע היה כשדי, טו"א]. ותוס' כאן כ' דעל שם מעשיו קראו כן, שמלך גם הוא בשנער. ועיין במהרש"א שהוסיף, שהמריד במלכותו את דור הפלגה ואמר ג"כ לעלות לשמים, כמש"כ הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים וגו'

[בראשית י"א, ד'], ובעיון יעקב כ' דדומה לו בכל מילי, במרידתו בהקב"ה, והשליך אברהם אבינו בתוך כבשן האש, והוא השליך לחנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן אש, ויש לך לדמות לרשע כמותך ולא לא-ל עליון. אמנם הטו"א כ', דלא יתכן לפרש בן בנו ע"ש מעשיו, ולגבי אחשוורוש אמר [מגילה יא.]. אחיו של ראש וכן גילו של ראש, זה החריב וזה ביקש להחריב, זה הרג וזה ביקש להרוג, אלמא אחיו וכן גילו הוא דקרוי ע"ש מעשיו, אבל לא בן בנו. ועיין ברש"ש דבס' באר אברהם כ', דמצינו דאף "בן" קורא ע"ש מעשיו, וכ' ע"ז הרש"ש שדיותר יתכן לקרות "בן" ע"ש מעשיו, כמו בן בליעל, בן חיל, מלקראו בן בנו.

יג. אך אל שאול תורד, אל ירכתי בור.

כ' המהרש"א, ר"ל נשמתו אל שאול שהוא גיהנם תורד, וגופו אל ירכתי בור, ולא קאמר אל בור, אלא אל ירכתי בור, כמפורש בקרא ואתה השלכת מקברך וגו' [ישעי' י"ג, י"ט]. שלא יהיה נקבר בקברו, אך שיהיה נשלך מחוץ לבור דהיינו ירכתי בור. ובעיון יעקב כ', וזה שאמר אל ירכתי בור, ולא לגיהנם עצמו, כי לאו כל רשע זוכה לגיהנם מיד, אלא נידון בכף הקלע כמבואר בספרי מוסר.

יג. אין מוסרין ראשי פרקים אלא לב"ד וכו'.

הקשה המהרש"א, היאך אמר ר' יוחנן לר' אליעזר בסמוך תא ואגמורך במעשה מרכבה, והא ר"א לא היה אב ב"ד, וללישנא דקאמר ולכל מי שלבו דואג, ניחא, דר"א ודאי לבו דואג היה, אבל להאי לישנא בתרא דקאמר והוא שלבו דואג דבעי תרתי, קשה, דר"א לאו אב ב"ד היה, [א"ה, בנדה [כ:]: ובגיטין [יט:]: קרי לר"א מרא דארעא דישאל, ואף שהיה זה בודאי אחר שנסתלק ר' יוחנן, אולי סמוך לסילוקו אמר לו תא ואגמורך, דידע העתיד להיות כשיתלק, וכפה"נ ס"ל להמהרש"א דדוקא לאותן דברים דאיירי בהו התם היה בקי יותר מכל חבריו, אבל אב ב"ד לא הוה]. וי"ל, דכולה מילתא דהכא לא איירי אלא דגם במי שאינו חכם ומבין מדעתו, דמ"מ באב ב"ד ולמי שלבו דואג, מוסרין לו ראשי פרקים, אבל למי שחכם ומבין מדעתו, מוסרין לו גם מעשה מרכבה גופא, ור"א דלקמן היה חכם ומבין מדעתו. [א"ה, ז"ל הרמב"ם] בפ"ב מהל' יסודי התורה הי"ב]. צו חכמים הראשונים וכו' והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואח"כ מוסרין לו ראשי פרקים וכו'.

יג. אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם.

הקשה הטו"א, דבע"ז [מד:]: תנן ששאל נכרי אחד את רבן גמליאל, כתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, מפני מה אתה רוחץ במרוחץ של אפרודיטי, והשיב לו אני לא באתי בגבולה וכו', ואיך השיבו, הא אין מוסרין ד"ת לעכו"ם, ואין לומר דבז' מצוות דידהו שרי כמש"כ תוס', דהא על ע"ז עצמה מצווין, אבל על איסור הנאה מע"ז ומשמייה [דבהכי איירי התם] אינם מצווין, [יעו"ש ראתו]. ותיירץ דהך איסורא אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וכששואל ממנו ומשיבו דרך עראי, וישבו משום דרכי שלום, לא גזרו רבנן.

כ' מהרצ"ח, הכל תמחו על הרמב"ם שהשמיט דין זה בספרו. [יעו"ש שצייין לשו"ת באר שבע ובשמים ראש ודבר שמואל]. וז"ל השפ"א, ואפשר לומר, דמעשה דתלמי המלך שהתירו חכמים לכתוב התורה יונית, [מגילה ח: ט.]. בכלל זה הותר למסור להם דברי תורה. וצ"ע.

יג. בתוד"ה ורגלי החיות. ובימיו מקדשים ע"פ הראיה, שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום (אחד) [ראשון].

כ' הרש"ש, לכא' אינו מובן, דהא גם עתה אין עושין בא"י אלא יום אחד. ואולי כוונתם בתיבת "שמעולם", דהיינו אפ"י יו"ט של ראש השנה, דגם בא"י עושין עכשיו שני ימים [כדעת הר"ף בפ"ק דביצה, ועיין במלחמות שם], משא"כ בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה, דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר. וצ"ל שהיה דר בבית הועד עצמו, או בתחמו, דאילו חוצה לו, אפ"י בזמן הראיה היו עושין ב' ימים. [אח"ז מצאתי בנוב"ת חלק או"ח סי' קי"ג כדברים האלה ובהוספה קצת].

יג. בתוד"ה אין מוסרין. היה קשה להר"ר אלחנן, תיפול"ל דעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה וכו', והמלמדו עובר אלפני עור וגו'.

בתוס' הרא"ש תירץ, דהכא איירי בז' מצוות דידהו, ודוקא קודם מתן תורה מצוה ללמדם אותם, אבל לאחר שניתנה תורה והתירה להם [לומר שאינן מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה. ב"ק לח.], ילפינן מהאי קרא דאף ז' מצוות אסור ללמדם.

והמהרש"א תירץ, דהא ודאי בז' מצוות דידהו מלמדין אותן, ובשאר מצוות התורה עכו"ם הלומד אותם חייב מיתה, אלא דהכא נלמד מעניינן, דאין מוסרין לעכו"ם היינו טעם וסוד המצוות, ואפ"ל בז' מצוות שלהם אין מוסרין להם סודם וטעמם, וע"ז מייתי ליה מקרא דכתיב מגיד דבריו ליעקב, וגם טעם חקים ומשפטים של דת האלקים, ולא עשה כן לכל גוי, דגם משפטים ודת הנימוסית שלהם שחייבים לקיים, שהדינין הוא א' משבע מצוות שנצטוו בני נח, מ"מ בל ידעום טעמם וסוד העניינים. ובעינין יעקב כ', ולי נראה דמעיקרא לק"מ, מדקאמר הלשון אין מוסרין ד"ת, ולא קאמר אין לומדין ד"ת לעכו"ם, אלא ודאי דמותר ללמוד עמם שבע מצוות דידהו, אבל למסור להם בכתב ככתוב בתורתנו, זה ודאי דאסור, [א"ה, י"לע איך יפרש לשון אין מוסרין סתרי תורה דלעיל], כי אותיות התורה הן שמות של הקב"ה ויש בהם קדושה ואין למסור אותם לעכו"ם, וכה"ג מבואר להדיא בזה"ק פרשת אחרי מות.

והטו"א כ', דאיכא למימר דר' אמי דהכא ס"ל כמאן דיליף בסנהדרין טעם האיסור מדכתיב תורה צוה לנו מורשה לנו מורשה, ולא להם, ומפרש התם דלפ"ז בכלל גזל הוא, וא"כ היכא דישאל מוסר לו ומלמדה ברצונן, תו ליכא משום גזל [ועכו"ם שלמד תורה מעצמו דוקא חייב מיתה], דלא יהא אלא ממונא, אי יהיב ליה מדעתו תו ליכא משום גזל, ואע"ג דהיא מורשה לכל ישראל, ודבר של שותפות שנתן אחד מהם רשות לאחר להשתמש אית ביה משום גזל כשמשמש בלי רשות השותף השני, הני מילי בדבר המחסרו בשימוש, דאיכא פסידא לשני, אבל בדבר שאינו מחסרו, כגון לימוד תורה, סגי רשות מאחד מן השותפין ותו לית ביה משום גזל, יעו"ש שהאריך. [ועד"ז כ' החת"ס, ותורף דבריו, דכיון דאמרינן בסנהדרין [נז.] דהישראל מוחל לעכו"ם על פחות משוה פרוטה שגזל ממנו, ואין לחייבו אלא משום דצעריה לישראל, א"כ בירושת התורה שאין שום צער לישראל, וזה נהנה וזה לא חסר, וכל ישראל מוחלין לו, א"כ אין כאן איסור גזל].

אבל השפ"א כ', אין דבריו נכונים, דהא הוי גזל של כלל ישראל, ומאן שביק ומאן מחיל, ומה שהביא ראה מהא דמציינו בכמה דוכתי שהשיבו חז"ל לעכו"ם על שאלתם בתורה, נ"ל דדוקא למסור להם ד"ת אסור, אבל כשעכו"ם יודע הפסוק וטועה בו, מותרין לפרש לו כדי שלא יחשוב אותנו כעוברין על מש"כ בתורה. ולולי דבריהם היה נראה דהתם דוקא לעסוק בתורה אסור משום דכתיב תורה צוה לנו וכו', אבל למסור לו דין ודבר מיוחד שכך הוא דין תורה, לא הוי ילפינן מתורה צוה לנו. ואפשר נמי דדוקא תורה שבכתב ילפינן מתורה צוה ולא תושבע"פ, וכ"ש דין פרטי.

ובבן יהוידע כ', דקאי אשבע מצוות דידהו, דאינו מותר רק לומר להם הלכות פסוקות, זה אסור וזה מותר, אבל אינו מותר למסור להם טעמים, [וזה ע"ד שכ' המהרש"א]. ובמרומי שדה חילק ג"כ עד"ז, אבל לא בשבע מצוות דידהו, אלא בכלהו מצוות, ולקולא. [ופליגי בתרתי, בטעמיהם של שבע מצוות, ובהלכות פסוקות דשאר מצוות], וז"ל, ולפי נוסחא דילן [בסוגיא דסנהדרין] לק"מ, דהתם הלשון "העוסק בתורה" משמעו שמעיין כדי לחדש הוראה וכו', וא"כ היישוב פשוט, דכאן הוסיף שאין מוסרין ד"ת אפ"ל הלכות פסוקות, והכי מוכח באמת דעת הרי"א ז' שהביא בש"ג פ"א דמס' ע"ז, שהעלה שאסור ללמדם משום לפני עור, וחילק שם בין תורה לנביאים וכתובים, ולכאוף קשה אמאי אמר משום לפני עור, תיפול"ל שעובר בעצמו משום ומשפטים בל ידעום, ותו, איך מחלק בין תורה לנביאים וכתובים, הא בכלל "דבריו" הוי ג"כ דברי נביאים, אלא דהרי"א ז' מפרש דכאן מיירי דברי הלכות קבועות, אבל עומק העיין אסור משום תורה צוה לנו מורשה, וזה אינו אלא משום

לפני עור, ורק בתורה צוה לנו משה שיש בה דינים אבל לא נביאים וכתובים. כ"ז דעת ריא"ז, וא"כ לק"מ קושית הר"ר אלחנן.

אבל בתוס' היה לפנייהם נוסח אחר במימרא דר' אמי, והובא בתוס' דב"ק [לח. בד"ה קראו], שהביאו המאמר הזה המלמד תורה לגוי עובר בעשה שנא' מגיד דבריו וגו', ומשמעות המאמר חוקיו ומשפטיו לישראל, היינו חוקים שהתורה נחקקת בהם, ומשפטים שמוציאים מזה והיינו עיני התורה, וא"כ שפיר הקשו דהיינו העוסק בתורה. [ויעו"ש דמה"ט הקשה גם על תי' הטו"א, דאינו נראה כלל, דודאי הוא מחסר לישראל במה שמלמד להגוי דרך העיין, וראיותיו דחה דאיירי כשאנו מלמדו דרך העיין] עכ"ד המרומי שדה.

ועיין בבן יהוידע שתיירץ עוד, דהכא לא איירי בהלכות שהן גופי תורה, אלא בדברי חכמה [כגון שנחש מוליד לשבע שנים כדיליף בבכורות [ח.]. מקרא דארור אתה מכל הבהמה וגו'], ודברי דרך ארץ כדאמרי' בב"ק [צב.]. מנא הא מילתא דאמרי אינשי וכו', דאסור ללמד לעכו"ם איך דבר זה יוצא מזה הפסוק וכו'. ועוד תירץ, דהכא איירי בסיפורי דברים אשר בספר בראשית שאין בהם הלכות, דאסור למסורם לעכו"ם.

יג. בתוד"ה אין מוסרין, וי"ל דהכא מיירי אפ"ל היכא דאיכא עכו"ם אחר שרוצה ללמדו וכו'.

הטו"א נסתפק אם בכה"ג שאפשר לעשות העבירה בלא"ה, דאיסור דאורייתא ליכא ללמדו, אם איכא מיתה איסורא מדרבנן, והוכיח מסוגיא דע"ז [ז.]: ומתוס' והרא"ש שם, דאפ"ל מדרבנן לא מיתסר, ותמה על דבריהם ריש מס' שבת [ג.]. דאיסור דרבנן מיהא איכא. [ולכאוף הו"מ לאוכחי מסוגיין, לפי מש"כ הוא עצמו דהאי איסורא דאין מוסרין וכו' מדרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא, [והו"ד לעיל], א"כ הדרא קושית תוס' לדוכתא, מאי נפק"מ בהא איסורא, כיון דמדרבנן מיתסר לסייעו בעבירה דידהו בכל ענין]. ובהגה"ה מהג"ר בונם איגר הביא, שכבר כ' הש"ך ביו"ד [סי' קנ"א סק"ו] ליישב סתירת דברי תוס' והרא"ש, דאף למש"כ הרא"ש בשבת דאסור מדרבנן, היינו דוקא לישראל חבירו, שמצווה להפרישו מאיסור, ומשא"כ לכותי שרי כשאנו בתרי עברי דנהרא.

יג. בתוד"ה אין מוסרין. דהכא מיירי אפ"ל היכא דאיכא עכו"ם אחר שרוצה ללמדו דליכא לפני עור.

במל"מ [פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב] הוכיח דמדלא קאמרי דאיכא לישראל אחר שרוצה ללמדו, ש"מ דאינו נפטר משום לפני עור בשביל שיש ישראל אחר שעובר, והשיג בזה על מש"כ בס' פני משה, דהלוח ברבית אינו עובר בלפני עור במה שמכשיל להמלוה, היכא דרואה שהמלוה היה מלוה אותן מעות גופייהו לישראל אחר ברבית, דחשיב ליה כחד עברא דנהרא, ומדברי תוס' דידן מוכח דלא שרינן אלא היכא דאפשר להווא לעבור בלא שיהא לפני עור נעשה כלל, אבל במה שיהא נעשה ע"י ישראל אחר, לא יפטר זה מלפני עור.

יג: שלא יאמרו אומות העולם ביד אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו.

הקשה בבן יהוידע, במה נחשב בזיון דבר זה כנגד ריבוי בזיונות שנעשה לישראל. ותירץ, דהכונה בשביל כבוד שמים, דאומה המושלת בהם מוכרח שהיא תקח השפע שהיה ראוי להם, ולכן כשאומרים ביד אומה שפלה מסר את בניו, יצא זלזול לשפע הקדוש של הקב"ה שאז גם השפע נמסר ביד אומה שפלה. עוד תירץ כי יאמרו כן כדי להכריח שאינם נחשבים בניו, דאם הם בניו, כיצד ימסרם ביד אומה שפלה ולא יחוס על כבודו.

יג: קושר כתרים לקונו.

מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות. תוס' המיוחסים להרא"ש. [וז"ל בעל הטורים פ' כי תבא [כ"ו, י"ט], ולתתך עליון וגו' לתהלה ולשם ולתפארת, כלומר מה שישראל משבחים ומהללים לשם, הוא לו לתפארת, והיינו דאמרינן [מגילה טו:] עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שאותה עטרה שמעטרים להקב"ה בתפלתם, הקב"ה

מחזירה להם, אבל מי ששח שיחת חולין בביהכנ"ס, מקיפין לו כל גופו בקוצים, לכך שיר השירים לית, וכנגדו בקול הסירים, עכ"ל].

יג: מאי דכתיב אשירה לד' כי גאה גאה, שירה למי שמתגאה על הגאים וכו'.

כ' בס' בניהו, קשה מה חידוש הוא זה, דקמ"ל שהוא ית' מתגאה על כל הגאים האלה שהם אדם אריה שור נשר, שהם בריות תחתונים, מאחר כי הוא ית' מתגאה על כל המלאכים וצבא השמים, שהם עליונים וחזקים ותקיפים. גם קשה, מה שייכות יש לדבר זה עם השיר. ונ"ל בס"ד, מה שעשה השי"ת דמות ארבעה בריות אלו שהם תחתונים בארץ, תחת כסא כבודו למעלה, היינו להורות שהוא משגיח בתחתונים השפלים שהם שוכני ארץ, ונודע מזה שמלא כל הארץ כבודו, ובה ממיילא יצא היתר לאדם שיאמר שיר לכבודו ית', כי בלאו הכי היה נראה לאסור, משום סיימתינהו לשבחיה דמרך בשיר זה, [עיין בברכות לג:]: ובמגילה [כה]. כעין זה, ומסיים בה, משל למלך בוי"ד שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו, אך כיון דלמדנו מזה שהוא משגיח בתחתונים ומלא כל הארץ כבודו, נמצא אומרים שבחו בשיר לפניו, וכל דהוי לפניו חשוב מקצת, כי כלל גדול איכא בעלמא, אומרים מקצת שבחו שלא אדם בפניו וכולו שלא בפניו [עירובין יח:], ולזה אמר שירו בשבח ותהלה למי שמתגאה על כל הגאים, שהם ארבע בריות אלה, שהניח דמותם בכסא הכבוד אע"פ שהם תחתונים שוכני ארץ, והיינו משום להורות על השגחתו בתחתונים ומלא כל הארץ כבודו.

יג: והקב"ה מתגאה על כולו ועל כל העולם כולו.

כ' בטו"א, האי ועל כל העולם, אין לו ענין לדרשה דהאי קרא דכי גאה גאה, לומר שמתגאה על כל העולם, אלא אידי דדריש להא קרא דמירי מגאותו של הקב"ה, העדיף בשבחו לומר שמתגאה על כל העולם כולו נמי, דזה כבוד והדר יותר, דכתיב ברוב עם הדרת מלך, ולא ביחדי סגולה החשובים בלבד. [א"ה, לכאו' נפק"מ לדינא, בכל מקום שיש בו משום ברוב עם הדרת מלך, הא עדיפא, אפי' יותר מלעשות אותה מצוה בהדי יחדי סגולה החשובים, כשאינם מרובים כמו אותם שאינם חשובים].

יג: ביקש יחזקאל רחמים והפכו לכרוב.

פי' בפורי"ז וז"ל, אפשר לומר, משום דאיתא בסנהדרין [קב:], לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה, פירוש של "ביום פקדי ופקדתיו", וא"כ בשעת החורבן נגבה עוון העגל, ומשום זה ביקש יחזקאל שהיה בשעת החורבן רחמים. ומשום זה בקשו אנשי כנה"ג איצרא דעכו"ם, [יומא סט. וסנהדרין סד:], כדאיתא במס' ע"ז [ד]. אילו לא עשו אותו מעשה, לא שלט בהם יצה"ר, [א"ה, לא מצאתי, אבל אולי כיון להא דאיתא שם [ה]. לא קיבלו ישראל את התורה אלא שלא היא מלאך המות שולט בהם, ואמרינן בב"ב [טז]. הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות], על כן התפללו עתה על יצרא דעכו"ם [אחר שנגבה עוון העגל].

[ולפי גירסת ר"ח לקמן בסוגיין [בד"ה ועוד סייעין לרבנן], דהא דנתגלו פניהם ליחזקאל [ולא נתכסו בשתי כנפים] כדי שיראם יחזקאל שיש שם פני שור ויבקש עליהם רחמים, לכאו' היינו טעמא דביקש הוא רחמים [ולא אחר, ולא הוא קודם לכן]. אמנם עדיין יש לבאר כדברי הפור"י דמהאי טעמא נתגלה לו זה עתה]. [ויעו"ש עוד בפיר"ח, דהא דנתגלה ליחזקאל דרגליהם רגל ישרה, ללמד שחייב אדם לכוון את רגליו בתפלתו כדאמרי' בברכות [י: מהאי קרא].

יג: ביקש עליו רחמים והפכו לכרוב.

הקשה הטו"א, מ"מ למה שינה סדרן, דבמראה הראשונה חשיב פני אדם אריה שור נשר, ואח"כ כשנתהפך שור לכרוב נשתנה סדרן, כרוב אדם אריה נשר. וכ' החת"ס דלק"מ, דבמקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד [ברכות לד:], על כן כרוב שהיה במקום שור עגל, אחר שנתהפך ע"י תשובה לכרוב, הוא קדם לאדם צדיק דמעיקרא.

יג: אפי רברבי ואפי זוטרי.

להורות דלענין חשיבות ומעלה יחשבים לגדולים, וזהו אפי רברבי לעשות להם חשיבות טפי ממלאכים, ולענין קטרוג עוונות יחשבים לקטנים, על דרך שאמר הכתוב כי נער ישראל ואוהבהו, [הושע י"א א']. [ועיין בבעה"ט ריש פ' תרומה [כ"ה, י"ח] שכ' בטעם כרובים דמשכן נמי מהאי קרא דכי נער ישראל ואוהבהו]. בן יהוידע, יעו"ש עוד.

יד: אשר קומטו לברכה הוא דכתיב, אלו תלמידי חכמים שמקמטין עצמן [משינה, ר"ח] על דברי תורה בעוה"ז וכו'.

כ' המהרש"א, לדרש זה נראה ד"ולא עת" הוא מחובר למטה, וה"ק אשר קומטו שמקמטין עצמן בעוה"ז שהוא עולם הזמני ועתי, הרי בעוה"ב שהוא "ולא עת" שאינו עולם זמני ועתי, יהיה זוכה לגלות להם הקב"ה אז סודו. ובמלא הרועים פירש ז"ל, "ולא עת" יש לפרשו על דרך שאמרו במקום אחד [שבת לא]. קבעת עתים לתורה, ובמקום אחר [ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה] ארז"ל, כל הקובע עתים לתורה מפיר תורה, אך הענין, שלענין הדין, אין דנין אא"כ לא קבע אפי' עתים, אבל מצד החסידות וחיבת התורה הקדושה, צריך שלא יקבע עתים ולא יפסוק מלמוד אף רגע, וז"ש אשר קומטו שקמטו עצמן תמיד, ולא עת שלא קבעו עתים לתורה, וכל שעתא ושעתא למדו.

יד: כאן בישיבה כאן במלחמה.

כ' בבן יהוידע בתו"ד, ומלבד שהיה זה המראה כדי להשכילם ענין סודי ונסתר על הארת העולמות למעלה, עוד לימדם בזה בינה להבין ולהשכיל שכן ראוי להיות, בישיבה זקן ובמלחמה בחור, ויבינו בזה דבר מתוך דבר, דבמלחמה צריך זירוז ומהירות במעשה המלחמה ולא יתנהגו בכבודות, אלא כטבע הבחור שהוא תקיף וזריז ומהיר, אך בישיבה שהוא ענין לימוד תורה לתלמידים, לא טוב החפזון ומהירות, אלא יתנהג בכבידות כטבע הזקן.

יד: אחד לו ואחד לדוד.

כ' בס' בניהו, נראה הכונה, דאיתא בפרקי היכלות של ר' ישמעאל, שאמר ר' ישמעאל למט"ט שר הפנים, הראני כבודו של דוד, א"ל, המתן שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראהו בגדולתו, תפשו והושיבו, א"ל מה אתה רואה, א"ל רואה אני שבעה ברכים שהם רצים כאחד, א"ל כבוש עיניך בני שלא תזדעזע, הללו הם יוצאים לקראת דוד, מיד רגשו כל האופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת, ואומרים למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד א-ל, והנה דוד מלך ישראל בראש, וכל מלכי בית דוד אחריו, [א"ה, לפור' משמע דאפי' מנשה], וכאו"א כתר בראשו וכתרו של דוד מובהק ומשובח מכל הכתרים, וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו, ועלה דוד וישב על כסא של אש, וכל מלכי בית דוד יושבים לפניו. ומלכי ישראל עומדים מאחוריו. מיד עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעתן אוזן מעולם, עיי"ש.

נמצא לכולם אין שום כסא כי מלכי בית דוד יושבים ומלכי ישראל עומדים, [א"ה, לכאו' הוא כענין הא דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד [סוטה מ:]]. ומש"כ שאין להם כסא, הכונה שאין יושבין במקום חשוב וכדכתיב רק הכסא אגדל ממך דהוא ענין מלכות, דלדוד לבדו היה זה, ורק יש כסא אחד לדוד המוע"ה, וע"ז הכסא אמר הכתוב וכסאו כשמש נגדי [תהילים פ"ט ל"ז], וכן הוא אומר למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו [ישעיה ט' ו'], וע"ז הכסא א"ר עקיבא אחד לדוד, וא"ל ריה"ג עד מתי אתה עושה שכינה חול, כי הכסא הנזכר בפרקי היכלות, אין עמו כסא לאור השכינה, וכאן, אחר שפירשת אחד לו דקאי על כסא שכינה, איך אתה אומר שיש עמו כסא אחד לדוד.

יד: א"ל ראב"ע, וכו' כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות.

כ' בעיון יעקב, אפשר שרמזו לו שצריך כפרה ע"ז, על שעשה שכינה חול, לכך יעסוק בנגעים ואהלות, כיון דכתיב זאת תורת המצורע, וכן זאת התורה אדם כי ימות באהל, וכדדרשין גבי תורת הקרבנות דהוי כאילו הקריב אלו הקרבנות [כשעוסק בתורת הקרבנות], ה"ה העוסק בתורת נגעים ובתורת מת באהל, הוא מכפר עליו כאילו באו עליו יסורין

של נגעים ומיתה ממרקתו. [א"ה, לכאו' בלשון זה שכ' "מיתה ממרקתו", רמז דאפי' עוון חילול ד' דאין כח בתשובה ויה"כ ויסורים לבדם לכפר, אלא מיתה ממרקת, כמבואר ביומא [פ.], אפ"ה מהני לזה העסק באהלות. ובשעת"ש"ד אות י"א] כ', דעסק התורה בכלל מהני לחייבי כריתות ומיתות ב"ד להגן מן היסורים, אבל לענין חילול ד' [שם אות ה'] לא הזכיר זה, אע"ג דמיתי בתרויהו קרא דבחסד ואמת יכופר עוון].

יד. שידוע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה.

כ' המהרש"א, נראה דאין זה בכלל בעלי מקרא, דלא ראי זה כראי זה, דבעלי מקרא משמע בכל המקרא הוא בקי, אבל אינו יודע לישא וליתן בהם, אבל שר חומשין היינו שידוע גם לישא וליתן בה' חומשין, ובשאר המקרא אינו יודע. וז"ל הבן יהודע פירוש, מחבר הלכות פסח עם הלכות שבת, ומביא ראיות מזו על זו, ומהנזקין להלכות טומאה וטהרה, ומהלכות טומאה וטהרה להלכות סוכה ולולב, וכיו"ב שהם דברים ועניינים חלוקים ומפוזרים בחמשה חומשי תורה, הוא חורז ומחבר זה עם זה ולומד מזה על זה.

יד. חד אמר שש מאות סדרי משנה, וחד אמר שבע מאות סדרי משנה.

כ' בעיון יעקב, נראה לי דהיינו טעמא דמצינו לפעמים בזמנים אלו שאיזה ת"ח מכוונים דבר חידוש בדין וכיו"ב, אשר לא נשמע בספרים, לפי שנשתכחו הרבה משניות שהיו בזמן הקדמונים, ואך אחרי מות משה נשתכחו שלש מאות הלכות [תמורה טז.], וע"י האחרונים שמחדשין הדברים ומכוונים לדברי הראשונים שהיו המשניות במלואן, אז יבא גאולתנו, ונ"ל שזו כוונת המדרש [ויק"ר פ"ז, ג'] אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות משניות, כדכתיב גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם, דהיינו שהיו המשניות במלואן וכו'. יעו"ש.

יד. ולא נתקרה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן.

כ' המהרש"א, ע"פ מ"ש ב' חלק [צז]: בעקבות משיחא וכו' נערים ילבינו פני זקנים וכו', וכיון דקללה זו סימן לביאת המשיח, נתקרה בה דעתו. ובעיון יעקב כ' לבאר, משום דאשכחן שגדול הדור נתפס בעוון הדור, והיינו דוקא אם הוא נחשב, ומצערים בצרתו, אבל אם אין הגדול נחשב בעיניהם שאין מצערין בצרתו, אז הם עצמם נענשים, ולכן לא נתקרה דעתו בכולן, כיון שלא נעשה דין ברשעים עצמן, רק שמסיר הגדולים שבהם, משא"כ אם ירהבו הנער בזקן שאינם דואגים ומצערין על הגדולים, דאז הם עצמן נענשים, בזה נתקרה דעתו. עוד כ', דכיון דיראהבו הנער בזקן, אז אין בידם למחות ואינן נענשים בשבילו.

והחת"ס ביאר וז"ל, כתיב יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות, דהשכינה היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדה"י ודעתו לחזור אליה, אך כל זה כל זמן שמופלגי תורה שכיחים אע"פ שאינם מכובדים בעיני הבריות, אך בעוה"ר וכו' דור יתום אשר באמת אין ת"ח וכו', איך נאמר אמותינו כאלמנות וכו', הלא הדור יתום בלי ת"ח בעוה"ר, ופוחת והולך, והנה ישע"י הנביא אוהב ישראל היה, ומצטער על ביטול תורה וסילוקן של ת"ח, על כן כשנאמר לו הנני מסיר מירושלים משען ומשענה, נשבר לבו בקרבו על ביטול ביהמ"ד, אך אח"כ נאמר לו ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד, הבין פירוש הענין לא שלא ימצא משען ומשענה, אלא שיראהבו הנער בזקן, יש כאן זקן, ויש כאן נכבד, אלא שהנער ונקלה משתרר עליו, ובהו נתקרה דעתו באמת וכו'. [יעו"ש עוד].

יד. הול"ל גמר ושכח.

כ' בעיון יעקב, משמע דשכחה אינה חרפה [כמו מי שלא למד כלל], מקשין העולם, דברש"י פ' שמיני [ויקרא י, כ'] פירש על פסוק וישמע משה וייטב בעיניו, הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, ופירשו המפרשים אלא בייש את עצמו לומר שמעתי ושכחתי, ש"מ דשכחתי הוא חרפה יותר. ושמעתי לתרץ, דגבי משה אם לא שמע אין זו חרפה לו, כיון שלא אמר לו הקב"ה כשאר כל התורה. ועוד נ"ל, כיון שכבר הודה משה

לומר שכחתי, אין שוב בושא לשאר אדם לומר כן, כיון שמשה נמי אמר כן.

יד: ארבעה נכנסו לפרדס וכו' ר"ע יצא בשלום.

בע"י ובירושלמי הגירסא נכנס בשלום ויצא בשלום. וביאר החת"ס הא דהזכיר כניסתו בשלום, דלכאו' גם אחר נכנס בשלום, אלא משום דאמר [לקמן טו]: דבעודו צדיק ות"ח נשרו ספרי מינות מחיקו, והענין, כי אנוחן מקובלים התורה והאמונה, ואך כל שאפשר לו לחקור אחר אמיתות האחדות ואחר טעמי מצוות, אשרי לו, אך לא כמסתפק, אלא כמצווה, ואם יתקשה באלף קושיות לא יזוז אמונתו ממקומו ויתלה שעדיין לא הגיע למרכז האמת וכו', אך אחר לא נכנס בשלום, כי להיותו עוסק בספרי מינות וטענות האפיקורסים, אם כי שהיה צדיק ות"ח גדול, מ"מ כשהגיע למקום העיון היה מעיין כמסתפק אם הדין עם בעלי האמונה או עם האפיקורסים, וכיון שנכנס כמסתפק, ניתן לו מקום לטעות וטעה, ונענש על תחילת כניסתו.

וביאר בזה ענין הבת קול שיצא שובו בנים שובבים חוץ מאחר [לקמן טו.], ולא היה לו להשגיח בבת קול, דקרא כתיב ושבת עד ד' אלקיך ומצאת, וזה נאמר בלי שום תנאי, ואפי' הפורש ממינות דמיית [ע"ז יז.], מ"מ הרי הוא מת מתוך תשובה, וחי, אבל לא להיות נדה, אלא הוא אחר לא נתן אמונת אומן בתורה כי אם במה שראה, וראה מט"ט וכו' [כמבואר בסוגיין טו.], וכן במה ששמע בת קול, אבל המאמין לא יחוש לא לשמיעה ולא לראיה ולא לשום דבר, כי אם בתורה כקבלת חז"ל.

יד: בן עזאי הציץ ומת.

רש"י פי', דא"א שלא ימות משום שנא' כי לא יראני האדם וחי. והמהרש"א הביא בשם ספר ישן וז"ל, מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה דבקות אמתי בדברים עליונים שהם יסודה, והציץ באור הבהיר, נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל מקרי הגוף באותה שעה, וראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה, וזו מעלה גדולה, על כן נאמר יקר בעיני ד' וגו'. ולא כדברי המפרשים שראתה שכינה ומת שנא' כי לא יראני האדם וחי, דא"כ עשיתם לבן עזאי גדול ממשה רבינו ע"ה.

יד: מהו לסרוסי כלבא, אמר להם ובארצכם לא תעשו, כל שבארצכם לא תעשו.

כ' הרא"ש בפ"ד דשבת [סי' ט'] בשם השאלתות וז"ל, מהו לסרוסי כלבא וכל דבר טמא, מי אמרינן בבהמה טהורה דוקא איירי קרא דחזי לקרבן, או דילמא לענין עשיית סירוס לא שנא, ת"ש שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא, א"ל כתיב ובארצכם לא תעשו, מכדי חובת הגוף הוא, מה ל' בארץ מה לי בחו"ל, אלא האי בארץ, לכל אשר בארץ. וכו' ע"ז הטו"א, משמע דמבעיא להו כל בע"ח שאינן ראויין לקרבן, ולא דוקא כלב, [א"ה, לפ"ז קצ"ב אמאי נקטו בשאלתם דבר טמא, ובשלמא בבעלי מומין וכיו"ב לכאו' לא מבעיא להו, כיון שהוא מין הראוי לקרבן, אבל לכאו' בחיה טהורה, וכן בעופות טהורין [חוץ מתורין ובני יונה] נמי הו"ל למיבעיא, אבל לישנא דגמ' משמע דכל דבר שאינו ראוי לקרבן פשיטא להו, לבד מכלב, מטעמא דפירש"י ותוס' משום דאיסור סירוס אצל מומי קרבן כתיב, וכלב אפי' מחירו אינו ראוי לקרבן.

והקשה הטו"א, מנא ליה לרבות מ"בארץ" אפי' כלב, דילמא אינו מרבה אלא שאר בע"ח דמחירן ראוי לקרבן והן עצמן אינן ראויים, דהו"א הואיל ואינן ראויין אין איסור סירוס נוהג בהם, קמ"ל "בארץ" דנוהג, אבל כלב דאף מחירו אינו ראוי לקרבן לא שמעת מיניה, ואפי' תימא ד"בארץ" הכל בכלל, הא הני דשאלו לא ידעו מהך דרשא ד"בארץ", ומ"ט שאלו על סירוס כלב, ולא על שאר בע"ח שהן עצמן אינן ראויין אע"פ שמחירן ראוי. ותירץ, משום דאמר התם [שבת קיא.] הכל מודים במסרס אחר מסרס שהוא חייב, שנא' ונתוק וכרות וכו' להביא נותק אחר כורת שהוא חייב, וכיון דנפק"ל מסרס אחר מסרס שהוא חייב, אע"פ שמסירוס ראשון כבר נעשה בעל מום ואינו ראוי לקרבן, ממיילא ש"מ כל בע"ח אפי' אינו ראוי לקרבן אסור בסירוס, [ולא ס"ל לחלק בין

בעל מום שיש במינו ראוי לקרבן, למין שאינו ראוי, ולא צריך קרא דבארצכם אלא לסירוס כלב לחוד אף שמחירו אינו ראוי.

כ' בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל, עיין שאלת יעב"ץ [סי' קי"א] אם נוהג איסור סירוס בדגים ובע"ח שבים, עיי"ש שכ' בפשיטות לאיסור, דאע"ג דכתיב בארצכם, מ"מ ארץ כולל גם הים, עכ"ל, וצ"ע מגמ' חולין [קכו]: מתוך שנא' עכבר שומע אני אפי' עכבר שבים, ת"ל על הארץ. ויל"ע ג"כ המסרס בע"ח בבית המקדש אם יתחייב על הסירוס, עיין מגילה [כב:]: ד"בארצכם" דכתיב באבן משכית ממעט ביהמ"ק, אולם שם יש סברא לחלק, לכן אהני בארצכם למידרשיה למעט ביהמ"ק, משא"כ כאן דאין סברא להתיר בביהמ"ק יותר מבעלמא, אולי לא דרשינן בארצכם, ויש לחלק עוד באופן אחר, ואכ"מ. [א"ה, אולי החילוק הוא, דאבן משכית הבנויה בקרקע ביהמ"ק הוי מכלל ביהמ"ק, דמקומה קבוע שם, [דלאו משום דמקום ההשתחויה בביהמ"ק הוא שהותר, אלא משום דמקום האבן הוא ביהמ"ק], משא"כ בע"ח הנמצאים בביהמ"ק דרך עראי. מיהו לפ"ז אבן תלושה המונחת בביהמ"ק ליתסר, וצ"ת]. ועיין ספרא [אמור פ"ז הי"א] בארצכם, אין לי אלא בארץ, בחול' מנין, ת"ל לא תעשו, בכל מקום שאתם. עכ"ל. ואולי הריבוי הזה מרבה גם ים וביהמ"ק.

יד: טו. מי חיישין לדשמואל דאמר שמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם וכו'.

המל"מ [בפ"ז מהל' איסורי ביאה הי"ג, וציינו הגרע"א] פירש, דהך דשמואל לקולא, דבבעילה שאין בה השרת הבתולים לא מיתסרא לכה"ג, וכן מבואר ממש"כ תוס' [יד: בד"ה בתולה] דאי שכיחא דשמואל מהימנא. [אלא שכ' דהפוסקים לא הביאוהו, והוכיח מכמה דוכתי דבביאה לחודא מיתסרא אף שבתוליה קיימין, וא"כ הך דבן זומא דלא כהלכתא], אמנם לפי מה שהגיה הב"ח ואי לא שכיחא דשמואל מהימנא, [וכ"ה בתוס' המיוחסים להרא"ש], מבואר איפכא, דבהך דשמואל מיתסרא. [וכן לפמש"כ החת"ס בשם רבו הגאון ר"נ אדלר זצ"ל להגיה ואי שכיחא דשמואל לא מהימנא].

יד: בתוד"ה נכנסו, ולא עלו למעלה ממש וכו'.

ביאור דבריהם כ' החת"ס ז"ל, לדעת תוס' לא נכנסו ממש, אלא שהיו מעיינים עיון שכלי כ"כ, עד שממש התפשט הגשמיות מהם, ונעדר מהם חוש ההרגש, והביטו בעין שכלם מה למעלה מה למטה.

יד: בתוד"ה בתולה. ושמא כאן שאף היא בכלל האיסור דכתיב וכו', נאמנת.

הקשה הטו"א, הא התם נמי פליגי אי נאמנת להכשירה לכהונה, והא זונה לכהן האשה נמי מוזהרת כדאמר ביבמות [פד:], וליף לה מלא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת ע"י האיש, ואפ"ה פליגי ר' יהושע ואמר אינה נאמנת להכשיר עצמה לכהונה. וכן הקשה הגרע"א.

ובהגהות ברוך טעם שעל הטו"א כ' ליישב, דהיכא דאיהו אינו מוזהר מצד שא"צ להאמין לה, גם היא אינה מוזהרת, דמלא יקחו דרשינן כל היכא דאיהו מוזהר היא מוזהרת, וכיון שא"צ להאמין לה ואין עליו אזהרת איסור, גם היא אינה מוזהרת [אף שהיא יודעת שנבעלה], אבל איסור בעולה לכה"ג נלמד מדקרינן יקח, ורבע עלה האיסור אף שאין הכה"ג יודע ואינו מוזהר. [יעו"ש שהביא יסוד זה מדברי הר"א ממיץ שבתוס' ורשב"א שלהי נדרים, ועוד האריך בזה, והחת"ס כ' ג"כ כיסוד זה לבאר דברי הר"א ממיץ בנדרים, אבל לא ניח"ל לחלק בין איסור בעולה לכה"ג לשאר פסולי כהונה. ויישב ד' תוס' דידן באופן אחר].

טו. וחיישין שמא עיברה באמבטי.

בחלקת מחוקק [סי' א' סק"ח] נתפסק בעיברה באמבטי, אם קיים האב בבן זה פו"ר, ואם בנו הוא לכל דבר. ובליקוטי מהר"ל נמצא, שבן סירא היה בנו של ירמ' שרחץ באמבטי [כי סירא בגימ' ירמיה]. והמל"מ [בפסו' מהל' איסורי ביאה ה"ד, וציינו הגרע"א] הביאו, והוסיף ע"ז ז"ל, ואין ספק דלא נאסרה לבעלה [אם היתה אשת איש], משום שאין כאן ביאת איסור, וכן מבואר בהגהות סמ"ק בשם ה"ר פרץ וכו' כיון שאין

כאן ביאת איסור, הולד כשר לגמרי אפי' תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמש"ז של אחר קפדינן, כי היכי דקפדינן אהבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות, עכ"ל הסמ"ק. מהכא מוכח דהוי בנו לכל דבר, שהרי חששו שמא ישא אחותו מאביו. וכ"כ בב"ש שם סק"י.

טו. בתוד"ה ומחיהו. להודיע שאין לו יכולת וכו'.

ז"ל תוס' המיוחסים להרא"ש, ומחיהו בשיטת פולסי דנורא, וזהו מלקות של מעלה, דמלקות של מטה ל"ט, כי עונשין מי"ג ומעלה, ומכה המשתלשת בכל צדדיה, וב"ד של מעלה עונשין מכ' ולמעלה, לכן מלקות של מעלה ששים. [א"ה, יל"ע אי שייך מנין דכ' שנים במלאכים, אמנם כיון דהמלקות להודיע לבנ"א שאין לו יכולת כדמסיק, י"ל דמנינן במנין הראוי לבני אדם], והלקו למט"ט להודיע שאין לו יכולת יותר מאחרים.

וכ' המהרש"א על דבריהם, נראה שהוצרכו לכך, ולא סגי להו בטעמא דקאמר תלמודא משום דכי חזיתיה אמאי לא קמת מקמיה, דודאי לא שייך עונש מלקות במלאכים אלא לפי הדמיון והיינו להראות לו שאין יכולת במט"ט וכו', וה"ק תלמודא, מ"ט מחיהו גם לפי הדמיון, משום דכי חזיתיה וכו', דאילו קמת מקמיה לא הוו צריכינן להודיע לו שאין יכולת במט"ט, אבל השתא דלא קמת מקמיה, אטעיתיה וכו', וכדי להוציא מלבו של אחר מחיהו.

ולעיל [יד: בד"ה פרדס] הביא המהרש"א מספר ישן ז"ל, כך הראו לו לאחר לפי מחשבתו המכוערת כדי להודיע שאין שם אלא רשות אחת בלבד. וי"ל עוד, מחיהו ששים פולסין דנורא שנתוסף כח האש האוכלת מאש הגדולה של מעלה, לגזור על אחר גזר דין קשה, שאם אין אתה אומר כן, מט"ט מה עשה.

טו: קשו קראי אהדדי, לא קשיא הא בגדול הא בקטן.

הרמב"ם [בפ"ד מהל' ת"ת ה"א] הביא הך דאם הרב דומה למלאך ד' צ-ב-א-ו-ת בסתמא, והקשה הלח"מ למה לא חילק בין גדול לקטן. וכי תימא דבזה"ז כולם נקראים קטנים לענין זה ולכך סתם רבינו, מ"מ קשה שרבינו אינו אומר הדינים הנוהגים בזה"ז בלבד, אלא הדינים שיהגו בכל זמן אפי' אחר ביאת משיחנו בע"ה, וא"כ היה לו לפרש. [א"ה, לכאו' י"ל דאחר ביאת משיחנו לא יהיה רב שאינו דומה למלאך ד'], ונראה שרבינו מפני שראה מימרא דר' יוחנן שהובאה בהרבה מקומות ולא חלקו בין גדול לקטן, גם הוא לא חילק, והא דאמרו בחגיגה, סבור רבינו דלא נאמר זה אלא לתת סברא לר"מ בלבד, אבל אין הדבר כן. [יעו"ש ראיתו].

והפר"ח כ', ולי נראה דסבור הרב ז"ל, דכי מייתי תלמודא בתר הכי כי אתא רב דימי אמר אמרו במערבא ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא, היינו לומר דפליגי אמאי דמפליגין בין קטן לגדול, ודוקא ר"א דרב גובריה הוא דמצי למעבד הכי ולא חכם אחר, ומסתייע הדין פירושא מההוא עובדא דמו"ק [זו. והובא בתוס' כאן], וסתם רבנן הוו גדולים, ודלא כבתוס', וא"כ שפיר פסק הרב שלא לחלק בין קטן לגדול, דאין לנו כוונתיה דר"מ, ואיכא מ"ד דר"מ לגרמיה הוא דעבד ולית הלכתא כוונתיה וכו', וכן קוב"ה קאמר שמעתתא מופמייהו דכולהו רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר, אלמא לאו שפיר עביד, ולא מילתא היא וכו', דכי קאמר רבא בר שילא אמאי ר"מ רימון מצא וכו', הדר ביה קוב"ה ואמר מאיר בני אומר וכו'.

ז"ל פיר"ח כאן, ואע"ג דאמרינן ר"מ קרא אחרינא אשכח ודרש וכו' קשי קרא אהדדי ושנינן וכו', הא אמר אליהו וכו' הלכתא אפי' גדול, ללמוד תורה מחבירו ירא שמים טפי עדיף ליה. ז"ל המאירי, אסור ללמוד תורה אלא מפי הגון, שנא' ותורה יבקשו מפיהו וכו', וכן אסור ללמוד ממי שכופר באמונה, ואם לא מצא אחר ילמד ויזהר שלא יטעה אחריו, אלא רימון מצא יאכל תוכו ויזרוק קליפתו וכו'. [וגם ר"ח משמע דהלכתא דיר"ש עדיף ליה, היינו בדאיכא, אבל בדליכא, שרי ללמוד מרב שאינו דומה למלאך, ועכ"פ בגדול].

טו: ר"מ אכל תחלא, ושדא שיחלא לברא.

המהרש"א נתקשה, דהכא מדמה מה שלמד ר"מ לפרי מבחוץ, והגרעין בפנים שדי, ולקמן דימה היפך זה, דתוכו של רימון אכל וקליפתו זרק, יעו"ש תירוץ. ובעיני יעקב חילק, דקודם שיצא לתרבות רעה היה מחזיק עצמו כת"ח גמור, אלא דטינא היה בלבו בפנים וכו', ע"ז שפיר קאמר תיחלא אכל, וטינא שהיה בלבו שדי כמו השיחלא. [ומשמע דגם בההיא שעתא לאו כל אדם יכול ללמוד ממי שיש טינא בלבו], אך אחר שיצא לתרבות רעה כשאר כופרים וחילל השם בפרהסיא, עדיין היה בו מה שזכר מתורתו, ועדיין למד ממנו ר"מ, ע"ז קאמר שפיר רימון מצא וכו'.

ועיין בבן יהוידע שכ' וז"ל, שיש חידוש במשל הרימון של רבה יותר משל בני מערבא, דידוע, דהטעמים שאין ללמוד תורה מאדם רשע, הא', שמא ילמוד ממעשיו הרעים שעושה בגלוי לפניו, והשני, שמא זה מערב לו דברים של מינות בתוך ד"ת אשר מלמדו, ולא ירגיש בהם בתחילה, שיערבב בערמה, ואח"כ ילכד בהם שיהיה לבו נוטה להם, נמצא שיש שתי חששות של נזק, אחת באתגליא ואחת באיתכסיא, והנה ר"מ לא ניזוק משניהם וכו', והנה במשל התמרה דעבדי במערבא שם יש רק קליפה אחת שהיא הגרעין של התמרה שהיא מכוסה וכו', אך ברימון יש שתי קליפות, אחת גלויה [החיצונה העבה] ואחת מכוסית [שדבקים בה הגרגרים של הרימון], וזה המשל יבא נכון על ר"מ שזרק זה וזה ואכל פרי הטוב בלבד, [ויישב בזה דמה"ט רק דברי רבה נתקבלו בשמים].

טו: משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר.

לשון קא גמר משמע השתא, ואותו זמן כבר נפטר ר"מ ע"ה, וז"ל בס"ד, דר"מ היה שונה בגן עדן בישיבה שלו הלכות שהיה שונה אותם בחייו בעוה"ז, כי כן הדרך כנודע, וממילא היה בהם הלכות שלמדם בחייו מאחר, ונמצא גם באותו הזמן שדיבר עמו, הוה גמר מפומיה דאחר. בן יהוידע.

טו: אנו מה תהוי עלן.

כ' הגריעב"ץ, דאג מאחר שלא הגינה עליהם תורתם להצילם, א"כ מי בטוח, היינו דקאמר מאי תהוי עלן, ואהדר ליה שפיר וכדסלקא שמעתא כל עמר וכו', ועלייהו ועל דכותיהו תנן התם ואל תאמין בעצמך וכו', אבל כל דנקי אגב אימיה, עליו אמרו פ' היה נוטל [סוטה כא]. תורה מגנה ומצלה.

טו: זמר יוני לא פסק מפומיה.

רש"י פ' דהיה לו להניח בשביל חורבן הבית דכתיב בשיר לא ישתו יין. והמהרש"א הקשה ע"ז, דלא הול"ל זמר יוני, אלא סתם זמרא לא פסק וכו', כדאמר התם בגיטין [ז]. זמרא מנלן דאסור. [והגרע"א ג"כ ציין לההיא דגיטין. מיהו ממה שקבע דבריו אקרא דמייתי רש"י, נראה דכוונתו להקשות מדקאמר התם דמהאי קרא הוה אסרינן זמרא דמנא בלחוד, וזמרא דפומא יליף מקרא אחרינא ד"אל תשמח ישראל אל גיל כעמים", והכא לא פסק מפומיה קאמר]. גם אינו נראה דמשום זמר דלאחר החורבן יהיה נגע ביה משום מינות. ונראה דנקט זמר יונית, דהיה בו מינות בזמר גופיה, וכה"ג אמרו בסוף פ' מרובה [פב]: דחכמת יונית אסורה, וטעמא משום דמשכא למינות.

טז: כל המסתכל בשלש הדברים עיניו כהות וכו'.

כ' המהרש"א, מקרא לא מייתי אלא דבג' דברים איכא דמות וזיו שכינה, והיה קבלה בידו דעיניו כהות במסתכל בהם, והא ודאי במסתכל בשכינה ממש א"א להיות חי, כמש"כ כי לא יראני האדם וחי [שמות ל"ג, כ'], אבל הכא במסתכל בדמות וזיו של שכינה, קאמר גם שאינו מת מ"מ עונשו שעניו כהות, שהוא דמות מיתה כמ"ש ד' חשובין כמת, סומא וכו'. ובבן יהוידע כ', ראוי לו שיהיה עיניו כהות, א"נ קאי על עיני הנפש שלו. [עיי"ש דמייתי דאשכחן כה"ג בעלמא].

טז: בקשת.

בבן יהוידע כ' טעם האיסור, מפני שנעשה בו דמיון למראה כבוד השכינה [לאותו ענין שביאר שם, יעו"ש, וכע"ז כ' בתוס' ר"י ד], על כן צריך לנהוג בו כבוד שלא להסתכל בו. וז"ל ר"ח, וכל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות וכו', מפני שאלו כולן אתו להרהורי בכבוד השם. והמאירי כ' לעיל [אהא דמפרש למתני' דכל שלא חס על כבוד קונו זה המסתכל בקשת], ר"ל הנכנס במחקר הרמוז במקרא שנזכר בו ענין הקשת האמור עליו הוא מראה דמות כבוד ד'. [ואולי לדבריו מתני' ומימרא דהכא ענינים חלוקים הם, אע"פ שהלשון שוה. וצ"ת].

טז: ובנשיא.

כ' בס' בניה, נראה דאע"ג דכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך [ישעי' ל"ג, י"ז], [ולא ניח"ל לחלק דזוקא בנשיא כתיב ונתת מהודך עליו משום תורתו, משא"כ במלך], התם בהעברה בעלמא, וכאן איירי במסתכל שמאריך בהסתכלות שלו. מיהו אם המלך חכם ומלמדו תורה, רשאי להסתכל, כי זו היא מצוה דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך [ישעי' ל' כ'], [ולא נתבאר אם דזוקא בשעה שמלמדו, או בכל שעה], ושומר מצוה לא ידע דבר רע, ולכן דוד המע"ה שהיה מלמד לרבנן כדאיתא בגמ' [מו"ק טז:], אמר "יראיך יראוני וישמוחו", שאין חוששין לנזק הסתכלות בנשיא.

טז: בתוד"ה יוסי בן יועזר. בירושלמי אמר, בתחלה לא היה מחלוקת אלא על הסמיכה בלבד.

כ' הגריעב"ץ, ומה שאמרו [יבמות עו:]: שדואג שאל עליו [על דהמע"ה] אם כשר לבא בקהל [כיון שבא מרות המואביה], לא חשיב מחלוקת, אע"ג דבעו לאכרוזי עליה, משום דהא שמואל חי ובית דינו קיים. ובמהרצ"ח הקשה, דמצינו עוד דחלק חזקיה עם חכמים אם מעברין את ניסן, בסנהדרין [יב:], אולם המשנה לא תדבר רק ממחלוקת קיימת שנמשך זמן ארוך, אבל מחלוקות שהוכרעו במנין, הרבה היו. וכע"ז כ' במרומי שדה לתרץ סוגיא דיבמות שהקשה ממנה הגריעב"ץ. [אמנם מלשון הגריעב"ץ משמע, דכיון ששמואל ובית דינו קיים ומקובל בידם להיות, אין כאן מחלוקת כלל. ועיין בחי' מון ר"י הלוי עה"ת בסופו, מש"כ [בביאור קראי דמגילת רות], דמתחיל כשאמר אבנר לדואג מפני משנה דדריש עמוני ולא עמונית, רצה דואג לחלוק ע"ז, ככל הדברים הנלמדים במדות שהתורה נדרשת בהן, שרשאי ב"ד אחר לחלוק, כמבואר ברמב"ם [פ"ב מהל' ממורים ה"א], אבל כשהגר עמשא חרבו ואמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, היינו דלא מקרא הוא דורש, אלא קבלה הוא בידו מהללמ"ס דעמוני ולא עמונית וכו', [כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ח, ובסמ"ג לאוין מצוה י"ג] שוב אי אפשר לחלוק בזה].

טז: בתוד"ה יוסי בן יועזר. ושמא כיון דשאל ובית דינו הוה סברי וכו', ורק לפי סברת דוד, לא מתקרי מחלוקת.

וכ' ע"ז בס' בניה, וזה דוחק עצום, דודאי הוה קיימי כמה רבנן כסברת דוד המע"ה, ופלט' בן ליש חד מינייהו, שלא נגע בה כמה שנים. אך נ"ל דקושיא מעיקרא ליתא, דלא אמרו כן אלא בדברים שניתנו למשה רבינו ע"ה בסיני, שזה אומר כך ניתנה מצוה זו וזה אומר כך ניתנה, וכהכא גבי סמיכה וכו', אבל ודאי יצא מחלוקת בין החכמים בסברות על מעשים אשר יתחדשו ויזדמנו לפניהם, דחכם אחד מדמה האי מילתא לדין פלוני דמוכח מיניה לאסור, וחבירו מדמי לה לדין אחר דמוכח מיניה להתיר, ובסברות הוא דפליגי, וכן יזדמן בהאי עובדא דדוד המע"ה שקידש במלוה ופרוטה דפליגי בסברא, חד אמר הסברא מחייבת דדעתה אמלוה, וחד אמר הסברא מחייבת דדעתה אפרוטה, הנה כזאת וכיו"ב ודאי יזדמן מחלוקת בין החכמים וכו', תדע, הלא במשפטי הסנהדרין בעינן עדה שופטת ועדה מצלת, ואם הושוו כולם לחובה אינו נהרג, ואין יהיו הפכיים אם לא יחלקו זה עם זה בסברות, [א"ה, לפמש"כ מהרצ"ח ומרומי שדה [הו"ד לעיל] דלא איירי במחלוקת שנמנו וגמרו והכריעו כאחד מהם, ליכא ראייה], ע"כ ודאי לאו כה"ג מיירי הירושלמי, אלא דברי הירושלמי על מחלוקת בעיקר ההלכות שקיבלו ממרע"ה וכו', ובענין כזה התחילה [המחלוקת] מדין הסמיכה.

טז: אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זמם להוציא מלבן של צדוקים וכו',

רש"י פי' דשנים העידו והוזם א' מהם. וז"ל התוס' רי"ד, ונראה לי שלא היה אלא אחד כשהעיד, והיינו דקאמר להוציא מלבן של צדוקים, דבעד אחד אין הורגין, ומיהו גם להוציא מלבן של פרושים קא אתי, דאמרי עד שיגמר הדין, ובעד אחד אין הדין נגמר, ויהודה בן טבאי ס"ל, מדמפיק ליה בלשון יחיד והנה עד שקר העד, ש"מ דאפי' יחיד בר קטלא הוא, ולית ליה כל מקום שנאמר "עד" הרי כאן שנים, שאם כדברי המורה שפירש עד זומם שלא הוזם אלא הוא לבדו, מאי להוציא מלבן של צדוקים איכא, אטו אינו יכול להיות שנהרג על פיהם ואחרי כן לא הוזם אלא האחד, לפיכך נ"ל לפרש שמתחילתו היה אחד.

טז: ודילמא פיוסי פייסיה או בדינא תבעיה.

כ' הריטב"א במכות [ה:]: וז"ל, קשה לי וכי אין הצדיק הזה נאמן עלינו בכך, וי"ל דאה"נ קאמר דאיהו ודאי נאמן, אבל סייעתא דמייתי, שפיר מצינו לדחויי דדילמא בדינא קם בהדיה או דפייסיה, וזה ברור, ואגב אורחיה בא להשמיענו שיש פיוס גם לאחר מיתה בקבר להפטר מעונש הנפש.

טז: דבר אל בני ישראל וסמך, בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות.

בתוס' בקידושין [לו. בד"ה הקבלות] הקשו למה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה, תיפול דהו"ל מ"ע שהזמן גרמא, שאין נוהג אלא ביום, וכ' הטו"א דלק"מ, דלא הוי מ"ע שהז"ג אלא היכא שהזמן הקבוע לה הוא קבוע ועומד, בענין שכשעבר הזמן אזדא לה לגמרי ובטלה מצותה ואין לה תשלומין מעתה, כשופר וסוכה ולולב חגיגה וראיה, שכשעבר רגל זה ולא קיימה, בטלה מצוותה לגמרי, [דברגלים אחרים מצוה בפנ"ע היא ואינה תשלומין לאותה שלא קיים], אבל גבי סמיכה, אותה קביעת זמן שקבעה התורה למצוותו ביום דוקא ולא בלילה, אין הלילה מבטל מצותה לגמרי, אלא הלילה מפסקת, דהלילה אינו ראוי לסמיכה, אבל אינה מבטלת חיוב מצות סמיכה מהבעלים לגמרי, וכשהאיר היום חוזר ונייעור והדר עליה מצות סמיכה של קרבן זה גופא, ולעולם בכל יום בעמוד וסמוך קאי.

ולא דמי לציצית ותפילין דחשיב להו מ"ע שהז"ג למ"ד דאין נוהגין בלילה [עירובין צו.], אע"ג דבהאיר היום חוזרין ונייעורין, דהתם אין יום הבא תשלומין לחבירו, אלא חיובא בפנ"ע הוא בכל יום ויום ובכל שעה ושעה, דהא אפי' אם קיימה ביומיה מחויב בהן למחר, לפיכך אם אין נוהגין בלילה, אין זה הפסק לחוד אלא ביטול גמור, שפטורין לגמרי ואין להם תשלומין בקיומן בשאר ימים, משא"כ מצות סמיכה שאין החיוב על הבעלים אלא פעם אחת בלבד, ואי עבד בשעה ראשונה מיפטר לעולם מחובת סמיכה דקרובן זה, אלא דאי לא עבד יש לו תשלומין לעולם, בזה הא דהלילה אינו זמנו, אין זה ביטול ופטור לגמרי אלא הפסק בעלמא. [ועיי"ש שתי"ר בזה גם קושית תוס' בקידושין [כט. בד"ה אותן] מ"ט בעי קרא למעוטי אשה ממילת בנה, תיפול דהו"ל דהו"א מ"ע שהז"ג שאינה נוהגת בלילה].

טז: אמר ר' יוסי סח לי אבא אלעזר וכו' וסמכו עליו נשים, לא מפני שסמיכה בנשים, אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים.

כ' המאירי, לר' יוסי סומכות רשות בקרבן שלהן, והו"ל רשות דמצוה ואין מוחין בידן, הא בקרבן בעליהן כולו מודו דאף רשות דמצוה ליכא, אלא שלר' יוסי מיהא אין מוחין בידן, ומה שאמר והיה לנו עגל, לא של נשים היה, אלא של בעליהן [ודלא כתוד"ה לעשות שכ' דשלהן היה], וסמכו עליו נשים כדי לעשות להן נחת רוח, והיה ר' יוסי מביא ראיה לדבריו מן המעשה, לומר דבשלמא אי שייכי נשים בסמיכה מיהא בדידהו מתורת רשות, היינו דאיכא למיחש בקרבן בעליהן לנחת רוח, דאע"ג דאפי' רשות דמצוה ליכא גבייהו וכו', שמ"מ הואיל והורגלו בסמיכה, הן סבורות שאף בקרבן בעליהן תהא להן סרך מצוה, אלא אי אף בדידהו ליכא סרך מצוה כלל ולא הורגלו בכך, מאי נחת רוח איכא בקרבן הבעלים, ולא שיהא המעשה כנגד דבריו של ר' יוסי, שא"כ היה לו לשאול מעשה לסתור, [דאי איירי בקרבן שלהן, מ"ט הוצרך לומר משום נחת רוח, הא איהו ס"ל דנשים סומכות רשות], אלא דהכא קרבן בעלים היה, וכדקאמר והיה לנו.

טז: משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים.

כ' הטו"א, אבל גבי מצות סמיכה, אע"ג דהוי עבודה, לית לן בה, דרחמנא שריא. וקשה לי, דבפ"א דזבחים [צז:]: אמרינן וכו' ואמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, שנא' ועצם לא תשברו בו, אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, ואמאי ניתי עשה ונדחי לל"ת, אלא אין עדל"ת שבמקדש, והשתא מאי חזית דילפת מהתם דאין דוחה נגמור מעשה דסמיכה דדוחה לל"ת דעבודה בקדשים. וי"ל דקולא וחומרא לחומרא גמרינן, עוד י"ל דשאני עשה דסמיכה שמצותה בכך, דא"א לקיים כלל למ"ע דסמיכה בענין אחר כיון דבכל כחו בעינן. [א"ה, עיין בקה"י דביצה [סי' טו] דסמיכה שהיא חובת הקרבן, אינו בכלל עבודה בקדשים, שאין זה עבודתו של הבעלים אלא עבודת הקרבן, [ועיי"ש שצידד דאפי' אי סמיכה מדרבנן לב"ש, אינה עבודה בקדשים מה"ט. יעו"ש באורן]. ואולי ס"ל להטו"א דאין הסמיכה מדיני הקרבן, אלא חיובא דגברא המביא את הקרבן. אבל מדקאמר בכמה דוכתי דחמירי שלמים טפי מבכור ומעשר ופסח כמה שטעונין סמיכה, חזינן דמדיני הקרבן היא].

טז: בתוד"ה אראה בנחמה. כלומר לא יוכל לראות בנחמת ציון וכו'.

וכ' ע"ז המהרש"א בח"א, גם שהיה ביהמ"ק שני קיים בזמן יהודה בן טבאי, קאמר הכי אראה בנחמת ציון של חורבן בית ראשון, דגאולה שניה בבית שני לא היה גאולה גמורה, שהרי לא חזר להם מלכות דוד, [ובחסדי דוד למהר"ד פרדו כ', כיון דמשועבדים היו תחת פרסיים או יוניים או רומיים, אין זו נחמה], וכמה דברים שחסרו בבית שני כדאייתא ביומא [כא:]. ומיהו יותר ניחא פירש"י בפ"ק דמכות שפירש שם אראה בנחמה, נשבע שימותו בניו ויראה בנחמתן.

טז: בתוד"ה דבר אל בני ישראל. דהא בריש כל הפסולין מרבינן נשים לשחיטה.

הגרע"א הקשה, דלא מצא שם רק ילפותא דשחיטה כשרה בזרים, אבל על נשים ליכא ראיה. וכ' ע"ז הרש"ש, ולי נראה כוונתם, משום דבכל מקום דרשינן בני אהרן ולא בנות אהרן, כדהכא בני ישראל וכו' ולא בנות ישראל וכו', והרי בקבלה כתיב ג"כ בני אהרן ולמעוטי בנות אהרן, מכלל דשחיטה כשרה בהן, וכמו דמריבין שם זרים מהכא דיוקא.